

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Ільюка Олега Євгеновича
«Концепт свободи волонтерського руху»,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 – Філософія, галузь знань 03 – Гуманітарні науки

**Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами**

Актуальність дисертаційного дослідження Ільюка Олега Євгеновича «Концепт свободи волонтерського руху» зумовлена комплексом теоретичних, суспільно-практичних і ціннісно-мотиваційних факторів, що визначають роль волонтерства в сучасній Україні. Волонтерський рух став невід'ємною частиною соціального ландшафту країни, особливо з 2014 року, коли почалась російсько-українська війна, і набув ще більшого масштабу після повномасштабного вторгнення 2022 року. Однак, у більшості наукових і публіцистичних джерел волонтерство розглядається переважно з соціологічної, правової або управлінської перспективи. При цьому його філософське осмислення, зокрема в аксіологічному й антропологічному контексті, залишається недостатньо розробленим.

Обрана автором тема має безпосередній зв'язок з актуальними викликами розвитку громадянського суспільства, формування нової етики відповідальності, перегляду ролі свободи як базової філософської категорії у практичній площині суспільних змін. У цьому сенсі дисертаційне дослідження відповідає потребам української соціогуманітарної науки в нових концептуальних підходах до аналізу соціальної активності, солідарності, спільнотної взаємодії. Автор не лише репрезентує існуючі філософські моделі свободи, але й критично осмислює їх у контексті сучасної реальності, зокрема в межах волонтерського руху як простору реалізації громадянського потенціалу.

Дисертаційне дослідження тематично пов'язане з науковими програмами, що реалізуються на кафедрі соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, зокрема з міжкафедральною темою «Соціальна філософія як підґрунтя формування громадянського суспільства». Тема дисертації узгоджується з цією дослідницькою платформою, оскільки торкається питань свободи, соціальної

самоорганізації, етичного волевиявлення та волонтерства як механізму емансипації.

Таким чином, обрана тема має не лише високу академічну новизну, але й вагоме суспільне значення. Вона спрямована на осмислення процесів, що реально відбуваються в українському суспільстві, й має потенціал для формування нової філософської мови опису громадянської участі. Актуальність дослідження підтверджується не лише публічним запитом на розуміння феномену волонтерства, але й потребою переосмислення категорії свободи в умовах війни, глобалізації та суспільної вразливості.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційне дослідження Ільюка Олега Євгеновича демонструє високий ступінь наукової обґрунтованості, внутрішньої логічної узгодженості, методологічної коректності та доказовості всіх ключових положень, які винесені на захист. Автор уникає декларативності, кожне його твердження спирається на чітко окреслений теоретичний і джерельний фундамент, що є безумовною перевагою роботи. У структурі дисертації послідовно простежується логічний рух від постановки проблеми, аналітичного огляду підходів до категорії свободи й волонтерства – до формулювання авторської концепції та підкріплення її доказовою базою.

Особливо варто підкреслити глибоку джерельну базу дослідження, що охоплює філософську класику (від І. Канта, Г. В. Ф. Гегеля, Дж. Ст. Мілля до А. де Токвіля, І. Берліна, А. Сен), сучасну філософію свободи, праці з аксіології, соціальної філософії, неоінституціоналізму, а також нормативні документи, аналітичні звіти й емпіричні матеріали. Це дозволяє говорити не лише про академічну доброчесність, а й про системну міждисциплінарність як ключову рису авторського дослідницького підходу.

Обґрунтованість висновків дисертації забезпечується гнучким, але водночас чітко артикульованим методологічним інструментарієм. Автор поєднує аксіологічний, герменевтичний, феноменологічний та критичний підходи, що дозволяє розкрити досліджувану проблему багатовимірно. Суттєвим є також введення в аналіз категорії емансипативної свободи та її практичної реалізації через волонтерські практики в суспільстві пізнього

модерну.

Усі наукові положення й рекомендації автора формулюються чітко, аргументовано, у відповідності до загальної логіки дослідження та філософських засад, на яких воно базується. Кожен висновок логічно випливає з попередніх аналітичних спостережень, не залишаючи сумнівів у його науковій добротності. Стиль викладення є точним, змістовним, позбавленим публіцистичних перебільшень, що лише посилює рівень достовірності викладеного матеріалу.

Таким чином, наукові результати, представлені у дисертації, є добре обґрунтованими, послідовно викладеними, методологічно обґрунтованими та теоретично переконливими. Це дозволяє вважати дослідження не лише внутрішньо завершеним, а й достатньо перевіреним в рамках існуючих філософських підходів.

Наукова новизна результатів дослідження

Дисертаційне дослідження Ільюка Олега Євгеновича є яскравим прикладом роботи, в якій наукова новизна не зводиться до суто формального переліку «вперше встановленого», а проявляється як цілісний інтелектуальний прорив у розробці складного філософського феномену – свободи у контексті волонтерського руху. Вперше у вітчизняній філософській традиції волонтерство розглядається не лише як соціальний або моральний феномен, а як простір реалізації багатовимірної свободи – особистісної, громадянської, етичної та інституційної.

Новизна дослідження насамперед полягає в розробці автором **концепту свободи волонтерства** як філософської категорії, що інтегрує в собі елементи ліберальної, прагматичної, комунітарної та емансипативної традицій. Ця концепція вперше структурується в межах єдиної філософської моделі, в якій свобода постає не як універсальна метафізична абстракція, а як конкретна форма діяльності, що вкорінена в соціальному контексті та моральному виборі суб'єкта.

Іншим важливим аспектом новизни є **виведення волонтерської свободи за межі класичних бінарних протиставлень**, таких як «свобода від / свобода для», «індивідуальна / колективна свобода». Автор обґрунтовує її як поліфонічну, багаторівневу категорію, яка проявляється через солідарну дію, інституційну взаємодію та самореалізацію в соціальному просторі. Це дозволяє не лише

теоретично поглибити поняття свободи, але й надати йому практичного змісту у конкретному соціальному вимірі.

Особливої уваги заслуговує авторська **гіпотеза про потенціал волонтерства як форми заміщення традиційної праці** у постіндустріальному суспільстві. Ця ідея є надзвичайно перспективною, оскільки поєднує філософські міркування про трансформацію праці з ціннісним виміром свободи та солідарності. У такий спосіб дослідження виходить за межі академічного дискурсу й апелює до глобальних викликів сучасності: кризи праці, дегуманізації зайнятості, суспільного атомізму.

Окремої уваги заслуговує ідея **професіоналізації волонтерства**, яку автор трактує не як інституціональний примус, а як внутрішню трансформацію мотивації, структури й ціннісної бази волонтерської діяльності. Цей підхід розкриває новий вимір свободи – як здатності діяти автономно в умовах соціальних викликів, а не лише як відсутності зовнішніх обмежень.

Таким чином, наукова новизна дисертаційної роботи Ільюка Олега Євгеновича є переконливою, концептуально обґрунтованою та змістовно наповненою. Вона полягає як у постановці нових проблем, так і в оригінальному теоретичному їх розв'язанні, що відкриває перспективи для подальших філософських досліджень.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Дисертаційне дослідження Ільюка Олега Євгеновича має вагоме значення як для розвитку сучасної філософської думки, так і для практики формування та реалізації політик у сфері громадянського суспільства, волонтерства, соціальної мобілізації та ціннісної освіти. У науковому плані авторська розробка концепції свободи волонтерського руху слугує важливим внеском у вітчизняну та світову соціальну філософію, оскільки дозволяє по-новому переосмислити базову категорію філософії – свободу – в її сучасному соціальному, аксіологічному та громадянському вимірах.

Для академічної спільноти результати дослідження становлять інтерес у таких напрямках, як філософія свободи, аксіологія, філософія громадянського суспільства, філософія дії, соціальна антропологія. Дисертація розширює понятійний інструментарій цих напрямів, вводячи нові категорії – зокрема, «волонтерська свобода», «ціннісна ініціатива», «емансипативна дія», – які

можуть бути використані для подальшого розвитку філософської рефлексії над явищами солідарності, альтруїзму, громадянської участі.

З точки зору прикладного виміру, отримані результати мають значний потенціал у сфері розробки стратегій підтримки волонтерського руху в Україні. На основі дисертаційного дослідження можна формувати ціннісно орієнтовані політики у сфері молодіжної, соціальної та гуманітарної роботи. Запропонована автором типологія цінностей волонтерства, моделі взаємодії між свободою та відповідальністю, механізми моральної легітимації дій – усе це може стати підґрунтям для підготовки аналітичних матеріалів, нормативних рекомендацій, програм волонтерської освіти.

Варто наголосити також на важливості результатів дослідження для системи освіти. Автор обґрунтовує можливість інтеграції ключових положень роботи у навчальні курси, зокрема «Соціальна філософія», «Громадянська освіта», «Аксіологія», «Етика суспільного служіння», «Філософія волонтерства». Це відкриває можливості для осучаснення змісту гуманітарної освіти, його наближення до реалій сьогодення й викликів воєнного часу.

Крім того, значущість результатів дисертації полягає в тому, що автор не лише аналізує чинну реальність, але й пропонує філософські засади для конструювання бажаних соціальних змін. Волонтерство в його тлумаченні – це не лише допомога іншим, а форма соціального лідерства, простір реалізації громадянської відповідальності, основа для формування культури турботи й довіри у суспільстві.

Таким чином, одержані результати мають цінність як для теоретичного філософського осмислення динаміки сучасного суспільства, так і для конкретних сфер практики – освітньої, управлінської, громадської та політичної. Дисертація є інтелектуальним інструментом, що здатен бути впровадженим у конкретні механізми трансформації соціальної реальності.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Результати дисертаційного дослідження Ільюка Олега Євгеновича мають широкий потенціал до подальшого практичного застосування як у сфері академічної філософії, так і в системі державного управління, освіти, громадської діяльності та організаційного розвитку волонтерських ініціатив.

По-перше, **в освітньому процесі** результати можуть бути інтегровані до навчальних програм філософських і соціогуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах. Зокрема, матеріали дослідження можуть увійти до курсів «Філософія свободи», «Аксіологія», «Соціальна філософія», «Філософія громадянського суспільства», «Етика суспільного служіння». Вони сприятимуть формуванню критичного мислення, ціннісної рефлексії, моральної орієнтації у студентів, які готуються до професійної діяльності в умовах суспільної трансформації.

По-друге, **в державному управлінні** висновки дисертації можуть бути враховані при розробці програм підтримки волонтерського руху, формуванні політик у сфері молодіжної, гуманітарної та соціальної політики. Зокрема, ідеї, що стосуються свободи як етичного та інституційного підґрунтя волонтерства, можуть бути включені до концепцій національної політики з розвитку громадянського суспільства, освіти для демократичного врядування, стратегій державного партнерства з недержавними організаціями.

По-третє, **у діяльності неурядових організацій і волонтерських об'єднань** дисертаційні напрацювання можуть використовуватися для розробки кодексів етичної поведінки волонтера, побудови ефективних комунікацій у волонтерських командах, формування ціннісно орієнтованих стратегій залучення добровольців. Концепція свободи як відповідального, морального вибору дозволяє сформулювати нові стандарти управління в громадському секторі.

По-четверте, **у сфері наукових досліджень** результати роботи можуть бути використані як теоретична основа для подальших студій, зокрема: філософії праці, теорії прекаріату, етики дії, філософії допомоги. Вони також можуть слугувати ґрунтом для міждисциплінарних досліджень, які поєднують філософію, соціологію, політологію, культурологію, психологію, правознавство.

Крім того, результати дисертації можуть лягти в основу **створення навчальних посібників, методичних рекомендацій для тренерів та фасилітаторів**, що працюють із волонтерськими групами, активістами та молоддю.

Таким чином, авторські напрацювання можуть бути використані:

- у змісті академічних дисциплін філософського та соціогуманітарного спрямування;

- у формуванні стратегій державної політики в сфері волонтерства та громадянського суспільства;
- у діяльності громадських і благодійних організацій, освітніх установ, закладів післядипломної освіти;
- у подальших філософських і міждисциплінарних дослідженнях.

Результати роботи є достатньо концептуалізованими й уніфікованими, щоб бути інтегрованими як у теоретичні моделі, так і в практичні кейси.

Оцінювання змісту дисертації та її завершеність

Дисертаційне дослідження Ільюка Олега Євгеновича «Концепт свободи волонтерського руху» є логічно вибудованою, структурно завершеною і методологічно обґрунтованою науковою працею, яка демонструє високий рівень академічної культури автора. Загальна композиція дисертації відповідає вимогам до наукових кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків. Кожна структурна частина логічно пов'язана з попередньою та наступною, забезпечуючи послідовне розгортання авторської концепції.

У вступі чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, окреслено методологічну базу та наукову новизну роботи. Всі ці елементи не лише декларовані, але й повністю реалізовані у тексті дисертації. Це засвідчує високий ступінь усвідомленості наукової проблеми та здатність автора працювати в межах складних філософських категорій на рівні системного мислення.

Перший розділ присвячено аналізу основних теоретичних підходів до розуміння свободи та волонтерства. Тут автор демонструє здатність до критичного переосмислення класичних і сучасних філософських концепцій, глибоку обізнаність з основною науковою літературою, вміння аналітично зіставляти позиції різних авторів, виділяти методологічні і світоглядні обмеження кожного підходу.

Другий розділ містить спробу власної концептуалізації свободи у контексті волонтерського руху. Тут Олег Ілюк розробляє ключову тезу дослідження: свобода як етична та громадянська відповідальність, що реалізується через волонтерську дію. Автор логічно переходить від філософських абстракцій до

соціальних прикладних моделей, що свідчить про практичну зорієнтованість дисертації.

Третій розділ присвячений аналізу викликів та перспектив інституціоналізації волонтерства в умовах сучасного українського суспільства. Особливої уваги заслуговує авторське осмислення проблеми професіоналізації волонтерської діяльності та можливого перетворення волонтерства на одну з форм відповідальної соціальної зайнятості. Тут дисертація досягає своєї кульмінації — концепція свободи знаходить завершене філософське втілення у конкретному соціальному феномені.

Мова дисертації є академічною, стилістично виваженою, концептуально точною. Виклад матеріалу чіткий, логічний, послідовний. Автор уникає як публіцистичної надмірності, так і надмірної теоретизації, знаходячи баланс між філософською абстракцією та емпіричною конкретикою.

Таким чином, можна зробити висновок, що дисертація є цілісною, концептуально завершеною науковою роботою, яка відповідає високим стандартам академічного письма і демонструє повну реалізацію поставленої на початку мети дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Попри високий рівень наукового опрацювання, дисертаційна робота Ільюка Олега Євгеновича не позбавлена моментів, які можуть бути предметом подальшого філософського осмислення або викликати наукову дискусію. Ці положення не знижують загальної наукової значущості дослідження, а навпаки — свідчать про його теоретичну глибину теми та її багатосаровість. Наведені нижче зауваження мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані автором у подальших наукових розробках.

1. Автор не приділив достатньо уваги негативному досвіду волонтерства. Автор справедливо акцентує на етичному, ціннісному і соціальному потенціалі волонтерського руху, однак у дисертації практично не розглядаються випадки, коли волонтерство використовується як інструмент політичної маніпуляції, соціального тиску або навіть легалізації неформальних владних структур. Було б доцільно розглянути й так звану «інструменталізацію волонтерства» з боку держави або корпоративного сектору, а також ризики комерціалізації волонтерських ініціатив.

2. **Дискусійною є теза про заміщення трудової діяльності волонтерством.** Ідея про те, що волонтерство може частково замінити класичну економічну діяльність у майбутньому, є цікавою і перспективною, однак вона потребує подальшого теоретичного уточнення. На цьому етапі автор ще не пропонує чітких критеріїв розмежування між професійною працею та волонтерською зайнятістю, що ускладнює практичну реалізацію його гіпотези.

3. **Використання терміну «професіоналізація» у рукописі потребує концептуального уточнення.** Інтерпретація цього поняття коливається між двома полюсами — професійністю як компетентністю та професіоналізацією як інституційним визнанням. Автор використовує це поняття без чіткої дефініції, що потенційно може спричинити термінологічну плутанину. У подальших роботах доцільно було б розмежувати етичну, соціальну та організаційну складові цього процесу.

4. **Брак рефлексії над гендерним виміром волонтерства.** Волонтерська діяльність у багатьох випадках має гендерно марковану структуру: жінки, як правило, складають більшість серед активістів у гуманітарному секторі, тоді як чоловіки — у логістичних або безпекових структурах. У роботі це питання не заторкнуто, хоча включення до неї гендерної оптики могло б посилити соціально-філософську глибину аналізу автора.

Загалом зазначені положення не є критичними, а навпаки — відкривають простір для подальшої теоретичної розробки теми та вказують на її багатовимірність. Робота спонукає до філософської дискусії, що є ознакою її академічної глибини та наукової зрілості.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер, і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Олега Євгеновича Ільюка.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Повнота та якість оприлюднення основних положень дисертаційного дослідження є важливим критерієм його наукової завершеності та верифікації результатів. У цьому аспекті Ільюк Олег Євгенович дотримався академічних вимог щодо апробації й опублікування результатів наукової роботи. Відповідно до поданого у дисертації списку наукових публікацій, тематика дослідження була

представлена в низці фахових джерел, які охоплюють як національні, так і міжнародні видання.

Автор оприлюднив основні результати свого дослідження в 12 наукових публікаціях. До них входять:

- 1 стаття у журналі, що індексується в базі Web of Science;
- 3 статті у фахових виданнях України, включених до переліку МОН;
- 1 розділ у навчальному посібнику з відповідним академічним рецензуванням;
- тез доповідей на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, що підтверджує апробацію положень у професійному середовищі.

Ці публікації охоплюють як загальнотеоретичні аспекти дослідження (категоріальний аналіз свободи, соціальна природа волонтерства), так і прикладні елементи, пов'язані з професіоналізацією волонтерської діяльності, її інституційними та ціннісними аспектами. Це свідчить про високий ступінь відповідальності автора до представлення власних результатів науковій спільноті.

Окремо варто відзначити, що публікації відображають ключові розділи дисертації, жоден з важливих фрагментів дослідження не залишився поза науковим обговоренням. Робота з апробації проведена системно: публікації хронологічно охоплюють усі етапи формування авторської концепції – від постановки проблеми до теоретичних узагальнень.

Також варто відзначити тематичну відповідність опублікованих праць профілю дисертації, їхню цілісність та змістову узгодженість із основними положеннями, винесеними на захист. Стиль публікацій – академічний, аргументований, структурований – що підтверджує здатність здобувача формулювати наукові ідеї у форматі, прийнятному для фахового середовища.

Отже, можна зробити висновок, що публікаційна активність Ільюка Олега Євгеновича повністю відповідає вимогам до здобувачів наукового ступеня доктора філософії, а його результати науково апробовані, концептуально завершені та якісно репрезентовані в академічному просторі.

Висновок

Дисертація Ільюка О. Є. «Концепт свободи волонтерського руху» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що розв'язує важливу наукову проблему, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для

соціальної роботи як науки і професійної діяльності. Вважаю, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а її автор Ільюк Олег Євгенович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри теоретичної і практичної філософії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Михайло БОЙЧЕНКО

Підпис засвідчую
Вчений секретар НАЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
29.07.2025

